

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.5.4>**Андрій ГРЕКУ**аспірант ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039, filippboitsov@protonmail.com

ORCID: 0009-0006-5645-7618

Andrii HREKUPostgraduate Student at the Private Joint-Stock Company «Higher education institution «Interregional Academy of Personnel Management», 2, Frometivska St, Kyiv, Ukraine, 03039, filippboitsov@protonmail.com

ORCID: 0009-0006-5645-7618

**ВАЖЛИВІСТЬ ДОКАЗОВОЇ БАЗИ НА ПІДГОТОВЧОМУ ЕТАПІ:
ВЗАЄМОДІЯ СТОРІН ТА СУДУ В ПРОЦЕСІ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ****THE IMPORTANCE OF THE EVIDENCE BASE AT THE
PREPARATORY STAGE: THE INTERACTION OF THE PARTIES
AND THE COURT IN THE PROCESS OF COLLECTING EVIDENCE
IN CIVIL CASES**

В статті досліджено важливість доказової бази на підготовчому етапі розгляду судової справи, окремі аспекти взаємодії сторін та суду в процесі збирання доказів у цивільних справах.

В національному законодавстві не вироблено єдиного підходу до трактування терміну «докази». Наявні нормативно закріплені визначення терміну «докази» різняться між собою в основному з урахуванням специфіки виду судочинства, або ж несуттєвими відмінностями.

Вказано, що докази для того, щоб вони були прийнятні судом повинні відповідати ознакам: належності (тобто містити в собі дані, які стосуються предмета доказування); допустимості (тобто одержаних в легітимному порядку); правдивості (тобто такими, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи); достатності.

Запропоновано термін «доказова база на підготовчому етапі у цивільних справах» розглядати як сукупність доказів, які потенційно можуть бути надані до суду або вилучені судом або вже надані/зібрані та містяться в матеріалах цивільної справи, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення цивільної справи, а також відповідають ознакам належності; допустимості; правдивості; достатності.

Обґрунтовано важливість доказової бази на підготовчому етапі у цивільних справах через призму особливостей судового процесу, що знаходять вираження першочергово у строках, виокремленні завдань, які вирішуються на цій стадії, обсязі прав та обов'язків сторін та суду.

Вказано, що взаємодія сторін та суду в процесі збирання доказів у цивільних справах повинна ґрунтуватися на принципах: поваги один до одного; відповідальності; вжитті усіх можливих дій, передбачених чинним законодавством, спрямованих на формування належної доказової бази.

Ключові слова: суд, докази, доказова база, сторони, учасники, позивач, відповідач, треті особи, свідки, взаємодія, цивільні справи, цивільне судочинство.

The article examines the importance of the evidence base at the preparatory stage of the court case, certain aspects of the interaction between the parties and the court in the process of gathering evidence in civil cases.

National legislation has not developed a unified approach to the interpretation of the term "evidence". Existing normatively established definitions of the term "evidence" differ among themselves mainly taking into account the specifics of the type of legal proceedings, or with insignificant differences.

It is indicated that in order for the evidence to be accepted by the court, it must meet the following characteristics: propriety (that is, contain data related to the subject of evidence); admissibility (that is, obtained in a legitimate manner); reliability (that is, those on the basis of which the actual circumstances of the case can be established); sufficiency.

It is proposed to consider the term "evidence base at the preparatory stage in civil cases" as a set of evidence that can potentially be provided to the court or demanded by the court or already provided/collected and contained in the materials of the civil case, on the basis of which the court establishes the presence or absence of circumstances (facts), which justify the claims and objections of the participants in the case, and other circumstances that are important for the resolution of the civil case, and also correspond to the signs of belonging; admissibility; credibility; sufficiency.

The importance of the evidence base at the preparatory stage in civil cases through the prism of the peculiarities of the judicial process, which are primarily expressed in terms of time, the identification of tasks that are solved at this stage, the scope of the rights and obligations of the parties and the court, is explained.

It is indicated that the interaction of the parties and the court in the process of gathering evidence in civil cases should be based on the principles of: mutual respect; responsibility; taking all possible actions, provided for by the current legislation, aimed at forming an appropriate evidence base.

Key words: court, evidence, evidence base, parties, participants, plaintiff, defendant, third parties, witnesses, interaction, civil cases, civil proceedings.

Постановка проблеми. Від всебічного та повного зібрання доказової бази фактично залежить результат розгляду справи та винесення законного судового рішення. З внесення до процесуальних кодексів змін, законодавцем суттєво структуровано строки для подання доказів та вчинення учасниками інших процесуальних дій, які обмежені відповідними етапами розгляду справи. Попри те, що із дня прийняття змін минуло багато часу, однак на практиці досі виникає багато питань, які потребують вирішення. З огляду на це, дослідження важливості доказової бази на підготовчому етапі розгляду судової справи, та окремих аспектів взаємодії сторін та суду в процесі збирання доказів у цивільних справах залишається актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання щодо доказової бази, доказової презумпції, суб'єктів доказування, розгляду цивільних справ, взаємодії сторін та суду в процесі збирання доказів були предметом дослідження В.О. Балінська, Ю.В. Білоусов, Я.В. Геращенко, О.В. Гетманцев, В.П. Феннич, Б.П. Ратушна, І.В. Солончук, С.А. Чванкін та ін. Водночас тема важливості доказової бази на підготовчому етапі розгляду судової справи, з'ясування окремих аспектів взаємодії сторін та суду в процесі збирання доказів у цивільних справах залишається малодослідженою та є актуальною.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою написання даної статті є необхідність дослідження важливості доказової бази на підготовчому етапі розгляду судової справи, з'ясування окремих аспектів взаємодії сторін та суду в процесі збирання доказів у цивільних справах.

Виклад основного матеріалу. На конституційному рівні вказано на захист прав та свобод людини й громадянина в суді [1]. Згідно з рішенням Конституційного Суду № 9-зп від 25.12.1997 року зроблено висновки про те, що судом не може бути відмовлено у правосудді, у випадку коли особи вважають, що їх права і свободи є порушеними, існують перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод.

У разі відмови суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, які оформлені згідно діючих норм чинного законодавства, повинна розцінюватись як порушення права на судо-

вий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України [1] не може бути обмежене [2].

Що стосується доказової бази, слід сказати що такий термін в чинному законодавстві не закріплено. З огляду на це з'ясуємо теоретичні підходи до його розуміння, та з урахуванням аналізу визначення правової категорії «докази», визначимо його сутнісно-змістові ознаки.

Так, в процесуальних кодексах під терміном «доказами» розуміються:

– будь-які дані, згідно з якими судом встановлюється наявність або відсутність обставин (фактів), якими обґрунтовуються вимоги й заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для вирішення справи (в господарському [3]; та цивільному судочинстві) [4];

– будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи (в адміністративному судочинстві [5]);

– фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (в кримінальному судочинстві) [6].

Визначення терміну «докази» наводиться також і в інших нормативно-правових актах. До прикладу, Законі України «Про третейські суди» від 11.05.2004 № 1701-IV, де доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких третейський суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги й заперечення сторін, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення спору [7].

Згідно Рамкового Рішення Ради 2003/577/ЮВС від 22.07.2003 року про виконання в Європейському Союзі рішень про заморожування власності або доказів під терміном «докази» розуміються як об'єкти, документи або дані, які можуть бути надані як доказ у кримінальному провадженні щодо злочину, вказаного в статті 3 [8].

З огляду на це можна зробити висновок, що в національному законодавстві не виро-

блено єдиного підходу до трактування терміну «докази». Наявні нормативно закріплені визначення терміну «докази» різняться між собою в основному з урахуванням специфіки виду судочинства, або ж несуттєвими відмінностями.

Засобами встановлення даних, які можуть бути прийняті як докази є: 1) письмові, речові та електронні докази; 2) висновки експерта; 3) показання свідка [4]. Належність доказів

Докази для того, щоб вони були прийняті судом повинні відповідати ознакам: належності (тобто містити в собі дані, які стосуються предмета доказування); допустимості (тобто одержаних в легітимному порядку); достовірності (тобто такими, згідно з якими можна встановити дійсні обставини справи); достатності.

Видається можливим запропонувати визначення терміну «доказова база на підготовчому етапі у цивільних справах» як сукупність доказів, які потенційно можуть бути надані до суду або витребувані судом або вже надані/зібрані та містяться в матеріалах цивільної справи, згідно з якими судом встановлюється наявність або відсутність обставин (фактів), якими обґрунтовуються вимоги та заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для вирішення цивільної справи, а також відповідають ознакам належності; допустимості; достовірності; достатності.

Підготовче провадження є стадією судового цивільного процесу у справах які підлягають розгляду згідно з правилами загального позовного провадження, яка передбачає: остаточне визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників судового процесу [9], з'ясування наявності заперечень проти позовних вимог; визначення обставин справи, які підлягають встановленню; збирання відповідних доказів; розв'язання питання відводів; визначення питання щодо порядку розгляду справ; вчинення інших дій, покликаних забезпечити правильний, своєчасний і безперешкодний розгляд справи по суті [4].

Підготовче провадження як стадія цивільного процесу передбачає формування та закладення основ правильного та швидкого розгляду справ. Відповідно першочергове недооцінювання цієї стадії в цивільному процесі мають наслідком задання невірною напрямку подальшому судовому процесу, затягування строку розгляду судової справи та, як правило призводять до скасування судового рішення [10, с. 146]. Окрім цього,

говорячи про підготовче провадження слід сказати що воно належить до самостійної стадії у цивільному процесі, яка складається із сукупності послідовних процесуальних дій, що вчиняються як судом, так і учасниками процесу після відкриття провадження за для з'ясування питання про можливість врегулювати спір на цьому етапі мирним шляхом або ж спрямованих на забезпечення правильного, своєчасного та безперешкодного розгляду справи по суті [11, с. 75].

Важливість доказової бази на підготовчому етапі у цивільних справах пояснюється через особливості судового процесу на цій стадії та цивільного загалом, зокрема:

1) у процесуальних строках тривалості підготовчого провадження, яке за загальним правилом має бути розпочате не пізніше ніж через 30 днів з дня відкриття провадження по справі та проведене протягом 60 днів з початку його відкриття. Цей строк може бути продовжено судом з клопотання однієї зі сторін або за ініціативою ще на 30 днів, метою чого є належна підготовка справ для розгляду по суті. Тобто, йдеться про те, що саме за цей час має бути сформовано достатню доказову базу для всебічного розгляду цивільного спору та прийняття рішення. Якщо особа, яка подає позов не може надати якийсь доказ, вона повинна зазначити про це в позові, та має право заявити клопотання про забезпечення доказів;

2) проведенні підготовчого засідання із повідомленням учасників справи на якому сторони можуть висловлювати свою позицію та відповідно вживати заходи на збір доказової бази;

3) у можливості сторін укласти мирові угоди, проводити позасудові врегулювання спорів за допомогою медіаційної процедури, передавати справи до розгляду третейських судів або звертатись в порядку процедури врегулювання спору за участю судді;

4) у вирішенні судом питань щодо вступу у справу інших осіб, заміни неналежного (-их) відповідача (-ів), залучення співвідповідача (-ів), об'єднання справ і роз'єднання позовних вимог, прийняття зустрічного позову, якщо ці питання не були вирішені раніше;

5) у можливості суду здійснювати роз'яснення для учасників справи щодо обставин, віднесених до предмета доказування та стосовно тих доказів, що повинні подаватись відповідним учасником справи;

6) у з'ясуванні судом у сторін питання щодо обставин справи, відомих сторонам; надання доказів, якими обґрунтовуються заявлені позовні вимоги чи відклик, а також

доказів, які суд витребував, причин їх неподання;

7) у вирішенні питань, пов'язаних із проведенням огляду доказів за місцем їхнього знаходження;

8) у вирішенні питань щодо затребування додаткових доказів та визначення строків їх подання, а також щодо забезпечуваності доказів;

9) у вирішенні питань щодо проведення експертиз, виклику експерта, свідка, залучення перекладачів, спеціалістів;

10) у праві відповідача подати відзив з усіма письмовими та електронними доказами, висновками експерта і заявами свідка, якими підтверджуються заперечення позовних вимог. Для цього судом встановлюється строк, у разі недотримання якого (без поважних на те причин) суд наділений правом вирішення спору згідно наявних матеріалів справи;

11) у праві відповідач має пред'явити зустрічний позов у строк для подання відзиву;

12) у праві третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору на подання письмових пояснень щодо позову або відзиву (якщо їх було залучено у підготовчому засіданні), а учасників справи — надати відповідь на такі пояснення до закінчення підготовчого провадження;

13) у праві третьої особи, якою заявлено самостійні вимоги щодо предмета спору у справі, у якій відкрито провадження подавати зустрічний позов;

14) у праві учасників справи подати докази; брати участь у дослідженні доказів;

15) в обов'язку учасників справи подати існуючі докази з дотриманням порядку та строків, встановлених законом або судом, не вживати дій щодо приховування доказів [4].

Важливість доказової бази на підготовчому етапі у цивільних справах пояснюється через особливості судового процесу, що знаходять вираження першочергово у строках, виокремленні завдань, які вирішуються на цій стадії, обсязі прав та обов'язків сторін та суду.

Що стосується взаємодії сторін та суду в процесі збирання доказів у цивільних справах, то в даному випадку слід першочергово зазначити, що цивільному судочинству притаманний диспозитивний характер, який полягає у: а) розгляді справи судом на підставі позовної заяви відповідно до пред'явлених вимог і наданих учасником доказів або витребуваних судом; б) визначенні за судом права, а не обов'язку збирати докази; праві учасника справи розпоряджа-

тись своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд.

Законодавством встановлено випадки, за яких суд може збирати докази з власної ініціативи (зокрема, у справах задля захисту малолітньої чи неповнолітньої особи, особи, яка визнана судом недієздатною чи дієздатність якої обмежена; за наявності сумнівів щодо добросовісного здійснення учасниками справи наданих процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів, а також в інших випадках).

Відносини сторін в цивільному процесі щодо формування доказової бази можна охарактеризувати через їх процесуальні обов'язки доказування, які передбачають дотримання загального правила, за якого сторони мають вжити заходи щодо доведення тих обставин, на які вони посилаються як на підстави заявлених вимог або заперечень [4].

В будь-якому випадку взаємодія сторін та суду в процесі збирання доказів у цивільних справах повинна ґрунтуватись на таких принципах як: поваги один до одного; відповідальності; вжитті усіх можливих дій, передбачених чинним законодавством, спрямованих на формування належної доказової бази.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В національному законодавстві не вироблено єдиного підходу до трактування терміну «докази». Наявні нормативно закріплені визначення терміну «докази» різняться між собою в основному з урахуванням специфіки виду судочинства, або ж несуттєвими відмінностями.

Вказано, що докази для того, щоб вони були прийняті судом повинні відповідати ознакам: належності (тобто містити в собі дані, які стосуються предмета доказування); допустимості (тобто одержаних в легітимному порядку); достовірності (тобто такими, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи); достатності.

Запропоновано термін «доказова база на підготовчому етапі у цивільних справах» розглядати як сукупність доказів, які потенційно можуть бути надані до суду або витребувані судом або вже надані/зібрані та містяться в матеріалах цивільної справи, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення цивільної справи, а також відповідають ознакам належності; допустимості; достовірності; достатності.

Обґрунтовано важливість доказової бази на підготовчому етапі у цивільних справах через призму особливостей судового процесу, що знаходять вираження першочергово у строках, виокремленні завдань, які вирішуються на цій стадії, обсязі прав та обов'язків сторін та суду.

Вказано, що взаємодія сторін та суду в процесі збирання доказів у цивільних справах повинна ґрунтуватись на принципах: поваги один до одного; відповідальності; вжитті усіх можливих дій, передбачених чинним законодавством, спрямованих на формування належної доказової бази.

Література:

1. Конституція України Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
2. Рішення Конституційного Суду № 9-зп від 25.12.1997 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#n54>
3. Господарський процесуальний кодекс: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
4. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
5. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
6. Кримінальний процесуальний кодекс : Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
7. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 № 1701-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text>
8. Рамкове Рішення Ради 2003/577/ЮВС від 22 липня 2003 року про виконання в Європейському Союзі рішень про заморожування власності або доказів. Європейський Союз: Міжнародний документ від 22.07.2003 № 2003/577/ЮВС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-03/ed20030722#n34
9. Що таке підготовче провадження і підготовче судове засідання. Юридична газета онлайн. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/shcho-take-pidgotovche-provadhennya-i-pidgotovche-sudove-zasidannya.html#:~:text=У%20цивільному%20судочинстві%20підготовче%20провадження,та%20склад%20учасників%20судового%20процесу>
10. Луспеник Д.Д. Розгляд цивільних справ судом першої інстанції. Харків : Харків юридичний, 2006. 480 с.
11. Цал-Цалко Ю.Ю. Сутність підготовчого провадження. Часопис цивілістики : наук.-практ. журн. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 34. С. 74-80. URL: <http://clj.nuoua.od.ua/archive/34/16.pdf>

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 roku № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine Law of Ukraine dated June 28, 1996 № 254k/96-VR]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> [in Ukrainian].
2. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu № 9-zp vid 25.12.1997 roku [Decision of the Constitutional Court No. 9-zp of December 25, 1997]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#n54> [in Ukrainian].
3. Hospodarskyi protsesualnyi kodeks: Zakon Ukrainy vid 06.11.1991 № 1798-XII [Economic Procedural Code: Law of Ukraine dated November 6, 1991 No 1798-XII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> [in Ukrainian].
4. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks: Zakon Ukrainy 18.03.2004 № 1618-IV [Civil Procedure Code: Law of Ukraine 18.03.2004 No. 1618-IV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [in Ukrainian].
5. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 06.07.2005 № 2747 [Administrative Judicial Code of Ukraine: Law of Ukraine no 07/06/2005 No. 2747]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> [in Ukrainian].
6. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 roku № 4651-VI [Criminal Procedure Code: Law of Ukraine dated April 13, 2012 No. 4651-VI]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> [in Ukrainian].
7. Pro tretejski sudy: Zakon Ukrainy vid 11.05.2004 № 1701-IV [On arbitration courts: Law of Ukraine dated 11.05.2004 No. 1701-IV.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text> [in Ukrainian].
8. Ramkove Rishennia Rady 2003/577/IuVS vid 22 lypnia 2003 roku pro vykonannia v Yevropeiskomu Soiuzi rishen pro zamorozhuvannia vlasnosti abo dokaziv. Yevropeyskyi Soiuz: Mizhnarodnyi dokument vid 22.07.2003 № 2003/577/IuVS [Council Framework Decision 2003/577/YUVS of July 22, 2003 on enforcement in the European Union of decisions on the freezing of property or evidence. European Union: Inter-

national document dated 07.22.2003 no 2003/577/YUVS]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-03/ed20030722#n34 [in Ukrainian].

9. Shcho take pidhotovche provadzhennia i pidhotovche sudove zasidannia. Yurydychna hazeta onlain [What are preparatory proceedings and a preparatory court session. Legal newspaper online]. Retrieved from <https://yur-gazeta.com/golovna/shcho-take-pidgotovche-provadhennya-i-pidgotovche-sudove-zasidannya.html#:~:text=U%20tsyvilnomu%20sudochynstvi%20pidhotovche%20provadhennia,ta%20sklad%20uchasnykiv%20sudovoho%20protsesu> [in Ukrainian].

10. Luspenyk, D.D. (2006). Rozghliad tsyvilnykh sprav sudom pershoi instantsii [Consideration of civil cases by the court of first instance]. Kharkiv: *Kharkiv yurydychnyi – Kharkiv Legal*, 480. [in Ukrainian].

11. Tsal-Tsalko, Yu.Iu. (2019). Sutnist pidhotovchoho provadzhennia [The essence of the preparatory proceedings]. *Chasopys tsyvilistyky : nauk.-prakt. zhurn. – Magazine civil sciences: science and practice journal*, Kherson: Vydavnychyy dim «Hel'vetyka» – Kherson: Helvetica Publishing House, 34. 74-80. Retrieved from <http://clj.nuoua.od.ua/archive/34/16.pdf> [in Ukrainian].